

DINIY MATNLARNI TARJIMA QILISHNING LINGVISTIK
XUSUSIYATLARI

Мухаммадхўжаев Баҳромхўжа

Ўзбекистон Халқаро Исломишунослик Академияси

Араб тили ва адабиёти Ал-Азҳар кафедраси

катта ўқитувчиси

Kirish

Globalashuv va madaniyatlararo muloqot kuchaygan hozirgi davrda diniy matnlarni tarjima qilish masalasi tilshunoslik fanining dolzarb yoʻnalishlaridan biriga aylandi. Diniy matnlar – xususan, Qur'on, Hadis kabi muqaddas kitoblar – nafaqat ruhiy-ma'naviy, balki lingvistik jihatdan ham nihoyatda murakkab va ko'p qatlamli tizimni tashkil etadi. Ushbu matnlarda qadimiy til unsurlari, ramziy ifodalar, metaforik konstruksiyalar hamda chuqur semantik yuklama mujassam bo'lib, ularni adekvat tarjima qilish jarayoni oddiy lingvistik transformatsiyadan ancha murakkabdir.

Diniy matnlarni bir tildan ikkinchi tilga o'g'irishda semantik to'liqlik, uslubiy sadoqat va madaniy muvofiqlikni bir vaqtning o'zida ta'minlash tarjimondan nafaqat til bilimini, balki diniy-falsafiy tafakkurni ham talab qiladi. Ayniqsa, diniy terminlar, frazeologik birliklar va kontekstual ma'nolarni to'g'ri yetkazish jarayonida tarjimon ko'pincha ekvivalentlik va adekvatlik muammolari bilan yuzlashadi. Bu esa tarjima jarayonida ma'no yo'qolishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi xavfini oshiradi.

Shu bilan birga, diniy matnlar tarjimasini faqat lingvistik hodisa bo'lib qolmay, balki madaniyatlararo kommunikatsiyaning muhim vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Har bir diniy matn muayyan tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstda shakllangan bo'lib, uni boshqa tilga ko'chirish jarayonida ana shu

kontekstni saqlab qolish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu boisdan ham diniy matnlar tarjimasi tilshunoslik, madaniyatshunoslik va germenevtika kesishmasida mustaqil tadqiqot obyekti sifatida keng qamrovda o'rganilmoqda.

Asosiy qism

Diniy matnlarni tarjima qilishning birinchi muhim xususiyati **semantik ko'pqatlamlilik** bilan bevosita bog'liqdir. Xususan, Qur'on tilida uchraydigan ko'plab leksik birliklar bir vaqtning o'zida bir necha ma'no qatlamini o'zida mujassam etadi. Masalan, arabcha "taqvā" so'zi o'zbek tiliga "Allohdan qo'rqmoq", "taqvo" yoki "hushyorlik bilan yashash" tarzida tarjima qilinadi, biroq ushbu variantlarning hech biri mazkur tushunchaning to'liq semantik hajmini qamrab olmaydi (Nida & Taber, 1969:12). Bu holat diniy matnlar tarjimasida **semantik ekvivalentlik** muammosining naqadar murakkab ekanligini ko'rsatadi. Tarjimon bunday vaziyatlarda nafaqat lug'aviy ma'noni, balki konnotativ va pragmatik ma'nolarni ham hisobga olishi zarur.

Ikkinchi muhim jihat – **uslubiy (stilistik) o'ziga xoslikdir**. Muqaddas matnlar ko'pincha ritmik proza, she'riy parchalar hamda takroriy sintaktik konstruksiyalar orqali ifodalanadi. Ushbu elementlar matnga estetik va ta'sirchan ohang bag'ishlaydi. Ularni tarjima qilish jarayonida original matnning uslubiy xususiyatlarini to'liq saqlab qolish nihoyatda murakkab masala hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Skopos nazariyasi tarjimonga muhim metodologik asos beradi, ya'ni tarjima jarayonida maqsadli auditoriya, kommunikativ vazifa va matn funksiyasi ustuvor ahamiyat kasb etadi (Vermeer, 1989:173). Demak, tarjima faqat matnni ko'chirish emas, balki uning funksional ta'sirini qayta yaratish jarayonidir.

Uchinchi xususiyat – **diniy frazeologiya va terminologiya** bilan bog'liq. Masalan, "Assalomu alaykum", "Bismillah", "Inshaalloh" kabi iboralar ko'plab tillarda, jumladan o'zbek tilida ham asliyatga yaqin shaklda

qo‘llaniladi va ko‘pincha bevosita tarjima qilinmaydi. Buning sababi shundaki, bunday birliklar nafaqat lingvistik, balki chuqur madaniy va ruhiy mazmunga ega. Ularni oddiy tarjima qilish natijasida ularning semantik va emotsional yuklamasi yo‘qolishi mumkin (Tourey, 1995:56). Shu bois tarjimada transliteratsiya, izohli tarjima yoki funksional ekvivalent kabi usullarni tanlash tarjimonning ilmiy va metodik yondashuviga bog‘liq bo‘ladi.

To‘rtinchi xususiyat – **madaniy kontekst va pragmatik o‘lchamdir**. Diniy matnlarning to‘g‘ri anglanishi o‘quvchining madaniy va ijtimoiy tajribasiga bevosita bog‘liq. Bir xil ibora turli madaniyatlarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Masalan, Injil matnlarida uchraydigan qarindoshlik atamaları ayrim tillarda maxsus ijtimoiy yoki diniy konnotatsiyaga ega so‘zlar orqali ifodalanadi (Bassnett, 2002:90). Bu esa tarjimon oldiga nafaqat lingvistik, balki madaniy-semantik moslikni ta’minlash vazifasini qo‘yadi. Shu jihatdan diniy matnlar tarjimasi ko‘p qirrali va kompleks jarayon bo‘lib, u til, madaniyat va tafakkur uyg‘unligini talab qiladi.

Xulosa

Shunday qilib, diniy matnlarni tarjima qilish jarayoni semantik, stilistik, frazeologik va madaniy-pragmatik jihatlarni bir vaqtda hisobga olishni talab qiluvchi murakkab tilshunoslik faoliyatidir. Ushbu sohada standartlashtirilgan metodologiyaning yo‘qligi va diniy terminologiyaning tillar o‘rtasidagi nomuvofiqlik muammosi hali ham o‘z yechimini kutmoqda. Lingvistik tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishi sifatida diniy tarjima nazariyasini rivojlantirish, qiyosiy-tipologik tahlillar o‘tkazish va tarjimonlarga mo‘ljallangan izohli lugat va qo‘llanmalar yaratish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bassnett S. (2002). Translation Studies. – London: Routledge. – 176 b.

2. Nida E., Taber C. (1969). *The Theory and Practice of Translation*. – Leiden: Brill. – 220 b.
3. Toury G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. – Amsterdam: Benjamins. – 312 b.
4. Vermeer H.J. (1989). *Skopos and Commission in Translational Action* // *The Translation Studies Reader*. – London: Routledge. – B. 173–187.
5. Yo‘ldoshev M. (2008). *Badiiy matn lingvopoetikasi*. – Toshkent: Fan. – 248 b.

